

- “Акуратність” (уміння утримувати в порядку речі, порядок у справах) – 19,1%;
- “Раціоналізм” (уміння логічно мислити, приймати обдумані раціональні рішення) та “Терпимість” (до поглядів та думок інших, уміння прощати помилки) – 14,3%.

Висновки.

Емоційний і особистісний розвиток підлітка досить чуттєвий до характеру відносин оточуючого суспільства. Він є сформованою й самодостатньою особистістю зі своїми переживаннями, потребами й невичерпним внутрішнім потенціалом. Прийняття оточуючих, прихильна увага й повага до його індивідуальності, повнота задоволення потреб формують ціннісні орієнтації, створюють відчуття безпеки й довіри до навколишнього світу.

Отримані дані варто враховувати при складанні програми та формуванні необхідних умов (специфічного емоційно-етичного клімату) дитячого оздоровчого табору для задоволення потреб особистості в активній діяльності, отримання необхідних знань, формування ціннісних орієнтацій, необхідних для становлення соціально активної особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Птушкіна Е.С. Формирование ценностных ориентаций старшеклассников в условиях профильного лагеря: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Е. С. Птушкіна. – Смоленск, 2007. – 17 с.
2. Ельмеев В.Я. Тугариновские чтения // Материалы научной сессии. Серия “Мыслители”. Вып. 1. – С-Пб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2000. – С. 23-25.
3. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. М.: Наука, 1977. – 380 с.
4. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм // Фромм Э. Душа человека. – М.: Республика, 1992. – 108 с.
5. <http://psylib.org.ua/books/psiteol/txt22.htm>.
6. Ядов В. А. Отношение к труду: концептуальная модель и реальные тенденции // Социологические исследования. 1983. – № 3. – С. 50 – 62.
7. Фельдштейн Д.И. Проблемы возрастной и педагогической психологии. – М.: Международная педагогическая академия, 1995. – С. 62.

УДК 37.013.74

О.Б. Мартинович

СВЯТКУВАННЯ ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ У ПЕДАГОГІЦІ ЄНСЬКОГО ПЛАНУ ПЕТЕРА ПЕТЕРСЕНА

У статті автор досліджує вплив, сутність та перебіг святкування в школах Єнського плану. На всіх етапах навчання в школі Єнського плану тісно переплітаються між собою такі основні форми навчання як бесіда, робота, гра та святкування. Вони створюють єдність шкільної дійсності, вміщують в собі необхідні результати навчальної роботи, вільну роботу, задоволення дітей від задіяності у них, радість від пережитого успіху.

In the article the author researches the influence, essentiality and course of the celebrations in the Jenaplanschools. On the all levels of study in the Jenaplanschools interweave narrowly such main forms of study as discussion, work, play and celebration. They make the unity of the school reality, contain all necessary results of the schoolwork, free work, the children's enjoying of the teamwork, joy of the experienced success.

Гуманітаризація освітнього процесу як пріоритетна суспільна проблема вимагає стрімкого підвищення статусу мистецтва в навчанні дітей у початковій школі. Сформована здатність до художнього пізнання світу значною мірою сприяє розумовому вихованню дітей. Основоположник педагогіки Єнського плану Петер Петерсен стверджував, що є основною

формою людської поведінки, головною потребою людини є **святкування**, воно звертає нашу увагу на суть буття, дозволяє нам через повсякденну роботу в громаді знайти шлях до самого себе та до інших. У наших культурних кругах домінують християнські свята та святкування, які супроводжуються певними звичаями та традиціями. Діти ще у дошкільному віці добровільно багато чому навчаються з притаманною їм природною цікавістю через зустріч із навколишнім середовищем. Тому в педагогіці Єнського плану в період навчання в школі, зокрема у початковій школі, допускаються форми природного, дошкільного навчання.

Поряд із традиційними формами навчання, такими як бесіда, робота та гра, які займають чільне місце і в інших педагогічних технологіях («Будинок вільної дитини» М.Монтессорі, «Школа успіху і радості» С. Френе, Вальдорфська педагогіка, «Школа для життя, через життя» Ж.-О.Декролі, «Школа діалогу культур» В.Біблера, технологія розвивального навчання Л.Занкова, технології раннього навчання М.Зайцева, технологія розвитку творчої особистості Г.Альтшуллера, технологія фізичного виховання М.Єфименка) **святкування**, будучи однією з природних форм навчання, інтенсивно використовується на заняттях в педагогіці Єнського плану.

У вітчизняній педагогіці незамінним засобом культуротворчої роботи вчителя початкових класів є музика. Виховна роль музичного мистецтва високо оцінюється філософською (А.Азархін, О.Лосєв, Л. Мазель, В.Мазепа, О.Мигунов, Л.Печко, В.Ражніков, О.Семашко, А.Сохор, Г.Ципін, В. Цукерман та ін.), психологічною (Б.Ананьєв, Л.Виготський, Є.Крупник, В.Медушевський, О.Мелік-Пашаєв, Є.Назайкинський, В.Петрушин, В.Роменець, П.Якобсон та ін.) і педагогічною (Б.Брилін, В.Бутенко, В.Дряпіка, Л.Коваль, Т.Колишева, Г.Локарева, Л.Масол, Н.Миропольська, О.Олексюк, В.Орлов, О.Отіч, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, Г.Тарасенко, Г.Шевченко, А.Щербо, О.Щолокова, Б.Юсов та ін.) думками.

Проблемами дослідження святкування як однієї з основних форм навчання у педагогіці Єнського плану Петера Петерсена в зарубіжній педагогіці займаються (О.Зайтц, Г.Гауптманн, Й.Менне, Р.Шуберт, М.Бойтельмаєр, К.Роттнер, К.Крьонер, Т.Клясен, Г.Шіфлер); питаннями впливу музично-естетичного виховання в школі Єнського плану (Т. де Боєр, Я.Майле, П.Квелле, К.Шрайбер, Б.Біттерліх, К.Дрехсель, К.Гоєрбургер, М.Емундс, А.Тгум, Р.М.Нойманн).

Оскільки питання дослідження впливу, сутності та перебігу святкування в школах Єнського плану ще не були предметом детального вивчення в педагогічній думці на Україні, ми ставимо перед собою мету висвітлити у нашій статті основні положення цієї четвертої основної форми навчання у педагогіці Єнського плану.

Петер Петерсен розглядав святкування як одну з прадавніх форм навчання. Він вважав, що саме через святкування діти знайомляться із культурним фоном свого близького та далекого оточення. На сьогоднішній день святкування втрачає своє значення як природна форма навчання. Через постійну зайнятість в батьків залишається дуже мало часу для спільних розмов із дітьми, святкових обідів, різних святкувань. У своєму “Der kleine Japarlan“ (“Малий Єнський план”) Петер Петерсен описав, як на занятті слід правильно проводити ефективні святкування для дітей. «Святкування треба проводити на початку навчального тижня та в кінці; святкувати усі без винятку дні народження однокласників, найбільші релігійні свята, карнавал, урочистий прийом першокласників у шкільну громаду, День школи; організовувати святкування під час роботи над різними навчальними темами» [6: 10].

У школі Петера Петерсена в м. Франкфурт-на-Майні святкування, четверта основна форма навчання за педагогікою Єнського плану, проявляється на «Святі Літа». «Свято Літа» проводиться наприкінці навчального року, його організацією і проведенням займаються не тільки вчителі та діти, а й батьки. Поряд із такими заходами як проведення гри, хору, музичного концерту, спортивних змагань у святково прибраному приміщенні проходить виставка учнівських робіт за весь навчальний рік. Тут виставлені різнобарвні папки, малюнки, роботи з пластиліну, вироби з дерева, з картону, ручні роботи, ляльки, робочий

одяг, виготовлений на заняттях з праці. Наприкінці свята на всіх чекає святковий стіл, приготовлений дітьми. Залежно від функцій вчителя Петер Петерсен виділяє чотири **види святкування**:

1. Запропоноване вчителем святкування (наприклад, ранкове святкування).
2. Проведене вчителем святкування (наприклад, свято Різдва Христового).
3. Оформлене вчителем святкування (наприклад, святкування з приводу прийому нових учнів у шкільну громаду).
4. Святкування, самостійно організовані учнями (наприклад, святкування з приводу завершення робочого тижня, святкування Дня народження).

Педагогічній організації початку та завершення навчального тижня надається велике виховне значення. В плані роботи на тиждень Петера Петерсена точно передбачене святкування саме у цей період часу. Вихідні дні можуть для одних дітей означати перевантаження діяльністю, що перетворюються на стрес, для інших самотність, яка має негативний вплив на розвиток особистості, і лише в окремих випадках вони можуть бути справжнім відпочинком для дитини в значенні ритмізації робочого тижня. Вчитель, який працює із групою, повинен перед початком навчального тижня “відвести” дитину у те місце, де вона буде звільнена від батьківського дому і знову обережно привести її до класної громади, пояснивши їй основні завдання роботи та необхідні правила поведінки. **Святкування на початку навчального тижня** планує вчитель. Самостійна організація планування святкування дітьми на початку навчального тижня себе не виправдала, оскільки багато дітей не бачать одне одного на вихідні і не можуть організувати щось разом [4: 36].

Поряд із цими великими святкуваннями є ще повсякденні **ранкові святкування** та **святкування наприкінці робочого тижня**, які вимагають менших затрат часу. Вони залишаються для дітей надійними незмінними пунктами впродовж навчального дня. Їхньою метою є надання дитині можливості відчувати себе повноправним членом громади. Такі святкування є місцем для обміну досвідом, в них діти можуть себе повністю проявити. Діти радіють з приводу спільних спілкувань; музичної діяльності; тренувань, які привчають їх до порядку; засвоєння необхідних правил поведінки. Дані фази (етапи) навчання є повною протилежністю як до захоплюючого, шумного світу сьогодення, так і до вимогливого, зорієнтованого на успішність навчання, яке досить часто визначається конкуренцією. Важливу роль тут відіграє музика, яка відповідає емоційному стану дітей і яка допомагає їм розвиватися в спільноті.

Підготовка до святкування в школі має тривалий характер. Цікавим є той факт, що для Петера Петерсена «святкування» є одночасно «спільним перебуванням дітей в колі», і це означає, що святкування підкреслюється як природна форма спільноти, як природне взаємне спілкування. Адже в громаді розглядаються не лише позитивні події, які трапилися із дітьми на вихідних, вони спокійно можуть розповісти також про проблеми, які їх турбують. Можливо, що саме вчитель є тою одною людиною, якій вони можуть довіритися. Вчитель повинен вислухати їх, втішити, підтримати та налаштувати на роботу. Після спільного обговорення плану роботи на день чи на тиждень діти йдуть на заняття, які проводяться в спеціальних приміщеннях для групи [9: 100].

Святкування наприкінці робочого тижня діти планують та організують самостійно. Кожного разу обирається окрема група, яка є відповідальною за проведення святкування в п'ятницю. Підчас вільної роботи діти мають час для проведення святкового дійства. Однією з форм святкування наприкінці робочого тижня може бути також бесіда у колі, підчас якої ще раз переглядаються конфлікти між дітьми, обговорюються важливі події, а також результати роботи за минулий тиждень. Залежно від того, хто відповідає за організацію та проведення святкування, Петер Петерсен поділяє його на такі **види**:

- святкування на початку навчального тижня (робота на тиждень починається з планування та обговорення);
- «навчальні святкування» (перебування в колі, опанування нового матеріалу, вивчення закономірностей навчання, ознайомлення із технікою навчання);

- завершальні святкування (діти залюбки святкують завершення навчального тижня чи роботи над проектом); дані святкування роблять процес навчання учнів осмисленим, вони досягають кращих результатів; діти вголос зачитують свої твори, узагальнюють у формі спонтанного театру важливі теми, готують виставки, інколи проводять вікторини; разом готують їжу, яку потім з'їдають за святковим столом;
- святкування з приводу дня народження: іменинник має право сам підшукати пісні, які будуть згодом виконувати діти та відкрити скриню з подарунками; окрім цього, іменинник отримує талон домашніх завдань з німецької мови та математики, який є самоклеючою етикеткою, яку дитина, замість того, щоб робити завдання, може наклеїти на підручники чи робочі зошити;
- святкування напередодні Різдва; оскільки в класі є багато дітей різних віросповідань, передріздвяні свята та Різдво святкують як один з видів новорічних свят; в грудні кожен день навчання починається з запалювання свічок, діти виконують разом із вчителями пісні різних народів та слухають оповідання на соціально-етичні теми, знайомляться із різдвяними звичаями та традиціями різних країн світу [5: 48].

«Поетапна робота» (Stufenarbeit) – це одна з форм навчального святкування, під час якої діти опрацьовують свої робочі програми та беруть зі столу інші матеріали для навчання, гри чи тренування. Така поетапна робота підготовлена студентами-практикантами або вчителями та проводиться в школі тоді, коли є достатня кількість наставників, наприклад, батьків, які охоче відвідують своїх дітей у школі, і які хочуть швидше поспілкуватися, аніж попрацювати школі. На кожному етапі роботи дітей закликають до діяльності: щось повідомити, виготовити, розробити, в чомусь потренуватися. Діти можуть завершити поетапну роботу в заданій послідовності самостійно чи з партнерами, вони також можуть самі вибрати собі партнера та послідовність виконання дії. Однак святкування може бути спільно організованим лише тоді, коли вибрані ігри та дії добре відомі дітям. Діти поділені на невеликі групи, які відповідають за організацію святкування (прикраса залу, вибір ігор, доставка матеріалів, підготовка театральної сценки та питань для вікторини, вибір музики) та за проведення святкування (слідкувати за перебігом усіх пунктів програми) [10].

У школах Єнського плану надають перевагу малій формі святкування. Її мета полягає в цінності індивідуума для спільноти та вагомій ролі спільноти для індивідуума. Вона відображає таку педагогічну ситуацію, яка у специфічний спосіб надає особистості школяра можливість зріднитися в громаді. Святкування самостійно виходить зі шкільного життя. Воно проходить природнім, імпровізованим, дидактичним та моральним чином, тобто не через заняття. Той, хто святкує, подає себе як гідний член громади. Результатом такого роду діяльності є досвід оцінювання інших, незалежно від статусу, релігії, національності, навчальної успішності. Навчити таким цінностям як визнання, повага, розуміння, толерантність не легко, що і робить їхнє впровадження в навчальний процес таким складним. Їх можна лише пережити. Під час святкування проходить безпосереднє пережиття цінностей [2: 93].

Незважаючи на значне виховне значення святкування, слід визнати також його вагоме значення для навчання. Тут мова йде, перш за все, про сприяння розвитку вмінь та навичок дитини в рамках її підготовки до навчання, які вона згодом зможе передати іншим. Дитина розвиває музичні навички, володіє засобами вираження думки, читає та розуміє тексти, робить кращим естетичне сприйняття. При цьому вона звикає до навантаження через публічну ситуацію, вона стає впевненішою, втрачає страх та вчиться себе контролювати, здобуває соціальні навички. Таким чином, у святкуванні ми знову знаходимо ті виховні моменти, які доповнюють та підсилюють загальний педагогічний ефект святкування. Святкування не повинні бути для дітей поверхневими, вони повинні виходити з власного досвіду дітей, вчителів та батьків. Кожна школа, кожен клас має власний спосіб святкування. В багатьох школах святкування – це конкретна подія, визначена за календарем, або яка

виникає безпосередньо з навчальних умов (шкільні свята). Сімейні свята утворюють позитивно визначені рамкові дії для бесіди (планування, самоаналіз, комунікація), для роботи (підготовка) та гри (драматизація, суспільні ігри), з метою проведення взаємного спілкування. Через зайнятість батьків на виробництві залишається мало часу для святкувань, досить часто сім'ї не мають часу навіть для спільних обідів та розмов в затишній атмосфері. Спільні святкування могли б бути корисними у спілкуванні дітей із батьками, вони могли б допомогти їм знайти правильні рішення. Завдяки святкуванню діти можуть вільно почувати себе в товаристві, бути повноправним членом громади. З цієї причини така форма навчання, як святкування відіграє в школах Єнського плану велику роль і спрямована на виконання таких цілей:

- цілеспрямована змістовна робота;
- вміння добре почувати себе у школі;
- отримання задоволення від взаємного спілкування;
- забезпечення спокійної атмосфери на занятті;
- правильне виховання дітей;
- заохочення дітей до навчання та праці [7].

Через цілеспрямоване використання усіх чотирьох основних форм навчання комплексне навчання ритмізоване Єнським планом. Розробці основної теми (коротка навчальна бесіда) слідує її опрацювання (через роботу, гру, а також і через бесіду) та її змістовна розробка. Розробка матиме для дітей смисл лише тоді, коли вони зможуть розпізнати мету, яка зможе задовольнити їхню цікавість та принести радість від проведеної роботи. В школах Єнського плану розробка має, окрім цього, ще й мотивуючу мету – показати іншим учням на святкуванні наприкінці робочого тижня результати роботи за минулий період. У своєму «Малому Єнському плані» (“Der kleine Jenaplan“) Петер Петерсен зазначив, що усе те, що є в шкільному оточенні з форм святкування, за допомогою яких діти за період перебування в школі багато чого вивчили про культуру та традиції свого народу, повинно й надалі займати чинне місце в навчальному процесі [8: 40].

Учителі, які працюють у школі, Єнського плану, стверджують, що усе описане вище повинне бути пропозицією, імпульсом, але не готовою моделлю для проведення святкування, тому що при проведенні святкування неодмінно повинні бути враховані індивідуальні особливості класу, оточення дітей, їхні смаки та вподобання. Завданням вчителя є надання дітям допомоги при проведенні святкування, ініціаторами створення та відповідальними за перебіг якого є лише вони [3]. В педагогіці Єнського плану створене заняття підтримується та доповнюється певним чином прадавніми формами навчання, які визначені специфічним навколишнім оточенням та здобутим досвідом дітей.

Отже, на усіх етапах навчання в школі Єнського плану тісно переплітаються між собою такі основні форми навчання як бесіда, робота, гра та святкування. Вони створюють єдність шкільної дійсності, вміщують в собі необхідні результати навчальної роботи, вільну роботу, задоволення дітей від задіяності у них, радість від пережитого успіху. Фізкультура, спорт, гімнастика впродовж року турбуються про фізичне навантаження та розслаблення дітей, тому що фізичне та духовне здоров'я є завданням школи, яке має бути правильно виконаним для усіх дітей та молоді.

У вітчизняній педагогіці святкування теж займає чинне місце в організації навчального процесу. Як правило, святкування проводяться на позашкільних заходах, не підчас навчальної роботи. У школах Єнського плану воно є включеним у навчальну діяльність учнів і проводиться щотижня в п'ятницю на останньому уроці. Однак у наших школах воно не проводиться так часто, як у школах Єнського плану. На нашу думку, варто було б застосувати такий метод навчання у вітчизняних школах, зокрема в молодших класах. Саме в цей період починає формуватися новий дитячий колектив, в якому створюються певні традиції, звичаї, встановлюються закони та правила поведінки. Основою згуртування колективу є сумісна колективна діяльність, в якій відбувається спілкування школярів, розвиток усіх сфер їхньої життєдіяльності: інтелектуальної, емоційної, вольової.

Згуртуванню колективу сприяють: постановка перспективи, традиції, робота з організаторами, пред'явлення вимог, педагогічно доцільна позиція дорослих, колективна творча діяльність [1: 193]. У колективі кожна дитина повинна відчувати власну гідність, захищеність, усвідомити себе як особистість, розвинути свої здібності, вміння та навички, що повністю відповідає основним принципам педагогіки Єнського плану. Багатство ролей, які виконують учні в шкільному колективі, залежить від функціонування первинних і загальних, постійних і тимчасових, одновікових і різновікових колективів, членом яких виступає учень, їх гармонійної взаємодії, достатньо різнобічної діяльності. Такі основні форми навчання, як бесіда, гра, робота та святкування, які використовуються на заняттях у школах Єнського плану, відповідають основним вимогам щодо створення правильного дитячого колективу, забезпечують умови для гармонійного, повноцінного розвитку дитини, збагачують її духовний світ, допомагають дитині адаптуватися до життя у суспільстві.

Порушена у статті проблема досить важлива, а тому подальші дослідження мають бути спрямовані на висвітлення питань формування шкільної громади у школах Єнського плану Петра Петерсена.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник / В.Лозова, Г.Троцько. – Харків: «ОБС», 2002. – 400 с.
2. Drechsel K. Zaubermärchen für Jugendliche als Hilfe und Verbindung zur Erwachsenenwelt / K. Drechsel, B. Bitterlich // Kinderleben. – 1998. – Heft 10. – S. 18-20.
3. Klaffen T.F. Fest und Feier in der Schule / T. Klaffen. – Heinsberg, 1987.
4. Menne J. Fest und Feier in Jena (früher) und Maarstricht (heute) / J.Menne // Kinderleben. – 1995. – Heft 3. – S. 34-39.
5. Rottner C. Feiern in der Jenaplan-Schule und in der Regelschule – ein Vergleich / C. Rottner, O. Seitz // Kinderleben. – 1995. – Heft 3. – S. 45-51.
6. Seitz O. Die Feier – ein vergessenes Bedürfnis des Kindes? / O. Seitz // Kinderleben. – 1995. – Heft 3. – S. 5-14.
7. Schiffler H. Feste feiern in der Schule / H. Schiffler. – Freiburg, 1980.
8. Schreiber K. “Helfen“ im Kunstunterricht / K. Schreiber // Kinderleben. – 1998. – Heft 19. – S. 37-42.
9. Petersen P. Der kleine Jenaplan / P. Petersen. – Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2001. – S. 137.
10. Petersen P. Die Praxis der Schulen nach dem Jenaplan. Der “Große Jenaplan“ Bd. 3 / P. Petersen. – Weinheim, 1934.

УДК 378:165.742

А.В. Міняйлова

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГУМАНІСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ»

У статті проаналізовано різні підходи до визначення поняття “гуманістичне виховання” у сучасній вітчизняній психолого-педагогічній науці, наведено авторське визначення та розкрито сутність даного поняття.

Different approaches to the problem of definition of “humanistic upbringing” conception in modern psychological-pedagogical science are analyzed in the article. Also definition of the author is given and the conception is discovered.

Постановка проблеми. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», концепція гуманітаризації вищої освіти та інші офіційні нормативно-правові документи держави визначають формування гуманістично спрямованої особистості одним із найважливіших завдань